

УДК: 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.65>

СУТНІСТЬ ПРИВАТНОГО СПІЛКУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Стельмах А.П.,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби
<https://orcid.org/0000-0002-7182-1338>

Стельмах А.П. Сутність приватного спілкування у кримінальному процесі: окремі теоретико-правові та прикладні аспекти.

У статті розглянуто моністичну концепцію співвідношення між національним кримінальним процесуальним правом і міжнародним правом, зокрема співставлення норм міжнародних договорів, Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України. Визначені місця цих норм права в ієрархії правової системи країни з точки зору їх різної юридичної сили.

Розглянутий такий інститут національної кримінально-процесуальної галузі права, як втручання в приватне спілкування. Проаналізовано, що до складу норм цього інституту входять класичні та нетипові правові норми КПК України. Викладена наукова думка стосовно неповноти переліку слідчих дій, передбачених приписами параграфу 2 «Втручання у приватне спілкування глави» глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК, які пов'язані з втручанням у приватне спілкування.

Проаналізовано правову категорію «приватне спілкування», зокрема легальні дефініції, викладені в ч. 3 ст. 258 КПК України, теоретичні аспекти сутності цього поняття, його складові елементи. Досліджена остання судово-практика Верховного Суду з питання застосування цієї правової категорії.

Здійснений висновок, що зміст досліджуваної дефініції включає приватну, сімейну та професійну сфери, і може охоплювати інформацію, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста, лікарську, нотаріальну, комерційну чи іншу охоронювану законом таємницю.

В контексті дослідження проаналізовані положення ч. 1 ст. 8 та ч. 1 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Правова категорія «приватне спілкування» співставлена з поняттям «кореспонденція» цієї Конвенції, яке розтлумачено в практиці Європейського суду з прав людини. Помічені різні підходи національного та міжнародного права до формування вказаних юридичних категорій.

Перелічені ситуації, коли має бути забезпечено право на повагу до «кореспонденції», тобто здійснено захист конфіденційності спілкування, у

відповідності до практики Європейського суду з прав людини.

Акцентовано увагу на зв'язок статей 8 та 10 цієї Конвенції в ситуації, коли застосовуються спеціальні повноваження, аби обійти захист журналістських джерел.

Констатовано схожість досліджуваних понять приватного спілкування та кореспонденції, які за певних обставин можуть бути схожі за своєю суттю, оскільки обидва стосуються охоронюваного права на таємницю комунікацій.

Ключові слова: втручання в приватне спілкування, слідчі дії, моністична концепція, кореспонденція, конфіденційність.

Stelmakh A. The essence of private communication in the criminal process: separate theoretical-legal and applied aspects.

The article presents a monistic concept of the relationship between national criminal procedural law and international law, in particular, comparing the norms of international treaties, the Constitution of Ukraine, and the Criminal Procedure Code of Ukraine. The places of these legal norms in the hierarchy of the country's legal system are determined from the point of view of their different legal force.

Such an institution of the national criminal-procedural branch of law as interference in private communication is considered. It was analyzed that compliance with the norms of this institute includes classic and non-typical legal norms of the CPC of Ukraine. A scientific opinion is presented regarding the incompleteness of the list of investigative actions provided for by the prescriptions of paragraph 2 «Interference in private communication» of chapter 21 «Secret investigative (search) actions» of the CPC, which are related to interference in private communication.

The legal category «private communication» was analyzed, in particular the legal definitions set forth in Part 1 of Art. 3 Art. 258 of the CPC of Ukraine, theoretical aspects of the essence of this concept, its constituent elements. The latest judicial practice of the Supreme Court on the application of this legal category was studied.

It was concluded that the content of the research definition includes private, family and professional spheres, and may include information that is in the possession of a mass media or journalist, medical, notarial, commercial or other legally protected secret.

In the context of the study, the provisions of Part 1 of Art. 8 and Part 1 of Art. 10 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The legal category «private communication» is compared with the concept of «correspondence» of this Convention, which is interpreted in the practice of the European Court of Human Rights. Different approaches of national and international law to the formation of formed legal categories are noted.

The provisions when the right to respect for «correspondence» must be ensured, that is, the confidentiality of communication must be protected, in accordance with the practice of the European Court of Human Rights.

Focused attention on the relationship between Articles 8 and 10 of this Convention in situations where special powers are used to circumvent the protection of journalistic sources.

The similarity of the researched concepts of private communication and correspondence, which under certain features may be similar in their own essence, after the violation relate to the protected right to secrecy of communications, has been established.

Key words: interference in private communication, investigative actions, monistic concept, correspondence, confidentiality.

Постановка проблеми. Здійснення кримінального провадження нерозривно пов'язано із можливістю застосування примусу державними органами та їх посадовими особами, а отже передбачає потенційне обмеження гарантованих Основним Законом держави, а також міжнародно-правовими нормами, прав і свобод людини і громадянина. У світлі цього суттєве значення для визначення меж відповідної сфери суспільних відносин має поняття «приватне спілкування», оскільки пов'язане із охороною такого роду фундаментальних природніх прав людини, як право на повагу до приватного, сімейного життя та таємницю спілкування. Дослідження сутнісного змісту цієї юридичної категорії убачається доцільним з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд). Інспіратором введення цього інституту до кримінального процесу став вектор розвитку нашої країни на інтеграцію із Західною цивілізацією з її демократичними та правовими цінностями, стандартами, із супутнім процесом самоочищення від негативних наслідків комуністичного минулого з його зневагою до індивідуальності, приватності

людини, що виразилось у прийнятті Україною позитивних та негативних зобов'язань за укладеними міжнародними договорами.

Стан опрацювання проблематики. У контексті розгляду сутності приватного спілкування в кримінальному процесі це питання розглянули такі вчені, як С.О. Гриценко, Ю.М. Грошевий, О.М. Дроздов, В.А. Колесник, Г.Р. Крет, С.С. Кудінов, В.Я. Тацій, В.М. Тертишник, А.Б. Ткачик, А.Р. Туманянц, Р.М. Шехавцов, та ін. Водночас більшість наукових публікацій стосувались безпосередньо аналізу норм національного права, а отже не до кінця розкритими залишилися питання співвідношення цієї правової категорії з нормами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [1]. Для правильного застосування норм кримінального процесуального права, важливо правильно розуміти та тлумачити сутність визначених законодавцем термінів.

Мета статті: аналіз нормативних, теоретичних та прикладних аспектів поняття приватного спілкування у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Україна є прибічницею моністичної концепції співвідношення між національним і міжнародним правом, яка визнає існування єдиної системи права, складовими якої є як міжнародне, так і національне право [2]. Свідченням цього є положення частини 2 статті 1 КПК України [3], згідно з якими кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України [4], міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України. Таким чином у співставленні норм міжнародних договорів та національних законів, зокрема і КПК України, пріоритет надається саме першим. З огляду на це, як передбачають сутнісні положення засади законності, що закріплені у частинах 4, 5 статті 9 КПК України, у разі якщо «норми цього Кодексу суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини». Разом з тим, контекстно доцільно нагадати, що згідно зі ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Отже, міжнародні договори мають вищу силу над нормами національного кримінального процесуального права лише за умови, коли згадані норми міжнародного права не суперечать Основному Закону.

Одним із правових інститутів національної га-лузі права – кримінального процесуального – є «втручання в приватне спілкування», який скла-дається з групи однорідних норм, що регламенту-ють вказану сферу кримінального провадження. До складу комплексу норм цього інституту входять як класичні норми (уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі) – це більшість правових приписів параграфу 2 «Втручання у приватне спілкуван-ня глави» глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК, так і нетипові норми, які виконують до-поміжну функцію в кримінальному процесі – нор-ма-принцип, закріплена в статті 14 КПК «Таєм-ниця спілкування», норми-дефініції понять «спіл-кування», «приватне спілкування», «втручання в приватне спілкування», детерміновані частинами 3, 4 статті 258 КПК.

У юридичній літературі науковці слушно заува-жують, що до складу інституту втручання в при-ватне спілкування слід віднести й інші норми КПК, які можуть обмежувати це фундаментальне право на комунікацію. На думку В. М. Тertiшника до дій, які пов'язані з втручанням у приватне спілку-вання можуть бути віднесені і інші негласні слідчі (розшукові) дії, наприклад, передбачені ст. 269 «Спостереження за особою, річчю або місцем», або ст. 270 «Аудіо-, відеоконтроль місця». [5]

Г.Р. Крет розмірковує ще ширше, зазначаючи, що можливість втручання у приватне спілкуван-ня не виключається в ході проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії, якщо вона може включа-ти таке втручання [6]. Близькою за змістом є по-зиція А.Б. Ткачика, відповідно до якої втручання в спілкування може відбуватися й під час інших слідчих дій, у тому числі гласних [7].

На продовження нашого дослідження, насам-перед, слід звернутися до відповідного норматив-ного підґрунтя, зокрема тих положень КПК Укра-їни, що легально закріплюють дефініції аналогіч-них або близьких за змістом понять. Так, части-нами 3, 4 статті 258 КПК України визначено, що спілкуванням є «передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу». Важливою ознакою, що «перетворює» будь-яке спілкування на приватне, згідно зі згадами вище нормами, є передача та зберігання інформації за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. Вод-ночас втручанням у приватне спілкування мати-ме місце у випадках отримання доступу до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Щодо теоретичних аспектів сутності висвіт-люваного поняття слід зауважити, у спеціальній юридичній літературі поняття приватного спіл-кування, викладене в частині 3 статті 258 КПК

України, було проаналізовано шляхом розгляду його складових елементів в межах цієї правової категорії.

Так, до фізичних умов, що можуть забезпечу-вати захист від втручання в певне спілкування, на який розраховують його учасники, відносять спе-ціально обрані особами – учасниками спілкування, місце та час його здійснення, форму спілкування (вербальна, мовою жестів, письмова, графічна), форму обміну інформацією – безпосередня або опосередкована (надсилання листів, бандеролей, посилок, поштових контейнерів, грошових пере-казів, телеграмам, за допомогою інших матеріаль-них носіїв передання інформації), технічні засоби дротового та бездротового зв'язку, передавання SMS-, MMS-повідомлень, кодової інформації та її збереження тощо [8, с. 49–50].

Під юридичними умовами, що забезпечують приватність спілкування, розуміють гарантоване приписами Конституції України та інших норма-тивно-правових актів право будь-якої особи на таємницю листування, телефонних розмов, теле-графної та іншої кореспонденції, невтручання у її особисте та сімейне життя, та можливість обме-ження цих прав лише за рішенням суду (зокрема, ст.ст. 31, 32 Конституції України, п. 7 ч. 1 ст. 7, ст.ст. 14, 15, ч. 1, 5 ст.ст. 258, 260, 261, 263, 264 КПК, ст. 9 Закону України «Про телекомунікації», ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок»), та укладення угоди між особою та юридичною осо-бою, що надає послуги телекомунікаційного, по-штового зв'язку на території України для забезпе-чення її приватного спілкування [9, с. 10].

Разом з тим, положення ст. 31 Конституції та ст. 14 КПК виходять за межі виключно приват-ного життя і не можуть бути зведені тільки до за-безпечення особистої або сімейної таємниці. Вони рівною мірою стосуються й сфери службових, ді-лових та інших суспільних відносин [10, с. 75].

Цікавою є й остання судова практика Верхов-ного Суду (далі – ВС) з питання застосування правової категорії «приватне спілкування». Так, суд цілком очевидно не визнав приватним спіл-кування затриманої особи із слідчим або працівни-ком поліції з приводу обставин вчиненого крими-нального правопорушення, яке було оформлено як негласні слідчі (розшукові) дії, а саме аудіо-, відео контролю особи. За своїм змістом така слід-ча дія є допитом особи (постанова ВС від 01 ли-стопада 2021 року у справі № 750/5822/18 [11], постанова ВС від 26 травня 2022 року справі № 753/16804/17 [12]).

Натомість, у іншій ситуації, ВС погодився з ар-гументами апеляційної палати щодо поняття при-ватне спілкування, яке було розтлумачено із за-гальноприйнятого розуміння слів «спілкування», «розмови», що передбачає участь у спілкуванні (розмовах) двох або більше осіб, які здійснюють між собою обмін інформацією, повідомленнями

тощо (постанова ВС від 21 лютого 2022 року у справі № 758/11219/16-к [13]). На думку автора, застосування такого судового тлумачення є недостатньо коректним, оскільки слід використовувати легальні визначення цих понять, закріплені відповідною нормою КПК (ч. 3 ст. 258).

Не можна погодитись із думками, що приватне спілкування пов'язане тільки із охороною приватного життя, оскільки в самому понятті відсутнє безпосереднє посилання на такий об'єкт охорони. Досліджувана дефініція містить дуже широкий зміст, який включає приватну, сімейну та професійну сфери, і може охоплювати інформацію, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста, лікарську, нотаріальну, комерційну чи іншу охоронювану законом таємницю.

Вектор нашого дослідження обумовлює потребу звернення до аналізу положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), а також правових позицій ЄСПЛ, у яких вони набувають свого правозастосовного тлумачення. Серед норм, що мають для нас первинне значення з погляду висвітлюваного аспекту, варто вказати ч. 1 ст. 8 та ч. 1 ст. 10 ЄКПЛ. Зокрема, ч. 1 ст. 8 ЄКПЛ гарантує кожному право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції, а відповідно до ч. 1 ст. 10 ЄКПЛ кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

У світлі вказаного слід додати, що зміст статті 8 ЄКПЛ «Право на повагу до приватного і сімейного життя» складають чотири відокремлені правові категорії – це 1) приватне життя; 2) сімейне життя; 3) житло; 4) кореспонденція.

На продовження аналізу доцільним видається співставлення дефініції категорії «приватне спілкування», що закріплена у національному кримінальному процесуальному праві, та поняття «кореспонденція», використане в ЄКПЛ в контексті його тлумачення ЄСПЛ.

Відразу слід відзначити певну складність такого співвідношення, оскільки національне кримінальне процесуальне право має сформоване, закінчене та відокремлене визначення юридичного явища «приватне спілкування», натомість ЄСПЛ не надає вичерпного тлумачення поняття «кореспонденція», не обмежує себе створеними понятійними рамками, а вказує на його певні аспекти та окремі елементи в рамках обставин конкретної справи, що стала предметом дослідження Суду. До того ж, враховуючи динамічний зміст сутнісного наповнення цієї категорії, що пояснюється перманентним оновленням практики ЄСПЛ з цього

питання, внаслідок суспільного, науково-технічного прогресу, поняття «кореспонденція» еволюціонує, трансформується та набуває інших нових якостей та правових ознак.

Отже, право на повагу до «кореспонденції» у розумінні статті 8 § 1 має на меті захистити конфіденційність спілкування у широкому переліку різних ситуацій. Це поняття, вочевидь, стосується листів приватного і професійного характеру (Niemietz проти Німеччини, § 32 in fine), навіть тоді, коли відправляч чи отримувач перебуває в ув'язненні (Silver і Інші проти Сполученого Королівства, § 84; Mehmet Nuri Özen і Інші проти Туреччини, § 41), а також посилок, вилучених митними службами (X проти Сполученого Королівства, Рішення Комісії). Воно також поширюється на телефонні розмови між членами сім'ї (Margareta і Roger Andersson проти Швеції, § 72), або іншими особами (Lüdi проти Швейцарії, §§ 38-39; Klass і Інші проти Німеччини, §§ 21 і 41; Malone проти Сполученого Королівства, § 64), на телефонні дзвінки з приватних чи комерційних приміщень (Amann проти Швейцарії [ВП], § 44; Halford проти Сполученого Королівства, §§ 44-46; Copland проти Сполученого Королівства, § 41; Корр проти Швейцарії, § 50) і з тюрми (Petrov проти Болгарії, § 51), а також на «перехоплення» інформації стосовно таких розмов (дата, тривалість, набрані номери) (P.G. і J.H. проти Сполученого Королівства, § 42) [14, с. 80].

Нові технології також підпадають під дію статті 8, зокрема електронні повідомлення (імейли) (Copland проти Сполученого Королівства, § 41; Bărbulescu проти Румунії [ВП], № 61496/08, § 72, ECHR 2017 (витяги)), використання Інтернету (Copland проти Сполученого Королівства, §§ 41-42), і дані, що зберігаються на комп'ютерних серверах (Wieser і Bicos Beteiligungen GmbH проти Австрії, § 45), включно з жорсткими дисками (Petri Sallinen і Інші проти Фінляндії, § 71) і гнучкими дисками (Iliya Stefanov проти Болгарії, § 42) [14, с. 80].

Поширюється вона, звичайно ж, і на давніші різновиди електронних комунікацій, такі як телекеси (Christie проти Сполученого Королівства, Рішення Комісії), повідомлення на пейджери (Taylor-Sabori проти Сполученого Королівства) і приватну радіотрансляцію (X і Y проти Бельгії, Рішення Комісії), окрім трансляції на публічних хвилях, котрі є доступними для інших (B.C. проти Швейцарії, Рішення Комісії) [14, с. 80].

У ключі піднятого питання доцільно відмітити, що ЄСПЛ використовує поняття «приватне життя» та «кореспонденція» у справах про перехоплення телефонних розмов, разом з тим чітко не зазначаючи відмежування цих понять, та суті порушеного особистого інтересу (Klass та інші проти Німеччини, § 41; Корр проти Швейцарії, § 91) [14, с. 19].

Зокрема, хоча спостереження і прослуховування телефонних розмов зазвичай розгляда-

ються окремо за статтею 8, цей захід може бути також тісно пов'язаний із недотриманням статті 10, наприклад, якщо було застосовано спеціальні повноваження, аби обійти захист журналістських джерел, тоді Суд вивчає справу одночасно за двома статтями (Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. і Інші проти Нідерландів). У наведеній справі ЄСПЛ встановив порушення обох статей, відзначивши, що національне законодавство Нідерландів не надавало належних гарантій стосовно стеження за журналістами з метою знайти їхні джерела інформації [14, с. 15-16].

Окремо, варто згадати і рішення ЄСПЛ у справі Sedletcka проти України (N 42634/18) від 01 квітня 2021 року (§ 54-56), яким встановлено порушення статті 10 ЄКПЛ з приводу санкціонування судом доступу слідчих органів до інформації на телефоні заявниці – журналістки з «Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода», що загрожувало захисту її журналістських джерел [15].

У справі про засудження журналіста за публікацію відомостей, що становлять кримінальну таємницю, зокрема листів, надісланих обвинуваченими слідчому судді, та відомостей медичного характеру, ЄСПЛ ухвалив, що національна влада не просто підлягає негативному зобов'язанню не розкривати свідомо інформацію, що захищається статтею 8, але вони також повинні були вжити заходів для забезпечення ефективного захисту права обвинуваченого на повагу до його кореспонденції (Bédat проти Швейцарії [ВП], § 76; див. також Краксі проти Італії (№ 2), § 73) [16, с. 31].

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дало можливість констатувати різноманітні підходи до визначення змістовного наповнення розглядуваних понять приватного спілкування та кореспонденції, які за певних обставин можуть бути схожі за своєю суттю, оскільки обидва стосуються охоронюваного права на таємницю комунікацій. При цьому національне кримінальне процесуальне законодавство у статті 258 КПК містить норму-дефініцію, а тому закріплені в цьому приписі визначення можна вважати досить універсальними та статичними. Водночас, ЄСПЛ шляхом прийняття рішень, які мають прецедентне значення, та роз'яснення в них положень статей 8 та 10 ЄКПЛ, здійснює динамічне, еволюційне юридичне тлумачення категорії «кореспонденція», з урахуванням розвитку суспільних відносин та науково-технічного прогресу. Підсумовуючи слід зазначити, що предметом наступних наукових доробок може стати подальше дослідження вказаних правових категорій для усунення недоліків та суперечностей та трансформації поняття «приватне спілкування» у більш якісну, точну та зрозумілу категорію, з метою належного та правильного теоретико-практичного використання у кримінальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. №475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Козюбра М.І. Співвідношення національних і міжнародних правових систем. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Том 181. С.3-10. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9896/Koziubra_Spivvidnoshennia_natsionalnykh.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Тertiшник В.М. Інтегративна модель застави верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. №3. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/12/3-19-ua/31.pdf>.
6. Крет Г.Р. Загальні положення про втручання у приватне спілкування за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches (International scientific and practical conference, Wloclawek, Republic of Poland, July 9-10, 2021)*. Р. 167–171. URL: www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/157/4681/9841-1.
7. Ткачик А.Б. Система процесуальних дій, спрямованих на обмеження таємниці спілкування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 253–256. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/40.pdf>.
8. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник. Київ: Прецедент, 2014. 135 с.
9. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: Навчально-практичний посібник / Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриценко С.О. Харків: «Оберіг», 2013. 344 с.
10. Кримінальний процес: підруч. / Грошевий Ю.М., Тацій В.Я., Туманянц А.Р. та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

11. Постанова ВС від 01 листопада 2021 року (справа № 750/5822/18). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/100919138>.
12. Постанова ВС від 26 травня 2022 року (справа № 753/16804/17). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104583150>.
13. Постанова ВС від 21 лютого 2022 року (справа № 758/11219/16-к). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103871769>.
14. Довідник із застосування ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, оновлено 31.08.2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf.
15. Case of Sedletska v. Ukraine: judgment of the European Court of Human Rights (Fifth Section) N 42634/18 from 1 April 2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Case%20of%20Sedletska%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-211474%22}\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Case%20of%20Sedletska%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-211474%22}]).
16. Довідник із застосування ст. 10 Європейської конвенції з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_10_ENG.pdf.